DOMSTOLENS DOM (plenum)

9. december 2003 *

I sag C-116/02,

angående en anmodning, som Oberlandesgericht Innsbruck (Østrig) i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Erich Gasser GmbH

mod

MISAT Srl,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 21 i konventionen af 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og - den ændrede tekst - s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1), ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1) og ved konventionen af 29. november 1996 om Republikken Østrigs, Republikken Finlands og Kongeriget Sveriges tiltrædelse (EFT 1997 C 15, s. 1),

* Processprog: tysk.

har

DOMSTOLEN (plenum)

sammensat af præsidenten, V. Skouris, afdelingsformændene P. Jann, C.W.A. Timmermans, C. Gulmann, J.N. Cunha Rodrigues og A. Rosas samt dommerne D.A.O. Edward, A. La Pergola, J.-P. Puissochet, R. Schintgen (refererende dommer), F. Macken, N. Colneric og S. von Bahr,

generaladvokat: P. Léger
justitssekretær: ekspeditionssekretær M.-F. Contet,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Erich Gasser GmbH ved Rechtsanwalt K. Schelling

— MISAT Srl ved Rechtsanwältin U. C. Walter

— den italienske regering ved I.M. Braguglia, som befuldmægtiget, bistået af vice avvocato generale dello Stato O. Fiumara

— Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands regering ved K. Manji, som befuldmægtiget, bistået af D. Loyd Jones, QC

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved A.-M. Rouchaud-Joët og S. Grünheid, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 13. maj 2003 er afgivet mundtlige indlæg af Erich Gasser GmbH, af den italienske regering, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 9. september 2003,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 25. marts 2002, indgået til Domstolen den 2. april 2002, har Oberlandesgericht Innsbruck i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (herefter »protokollen«), forelagt en række præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af artikel 21 i konventionen af 27. september 1968 (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1),

ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1) og ved konventionen af 29. november 1996 om Republikken Østrigs, Republikken Finlands og Kongeriget Sveriges tiltrædelse (EFT 1997 C 15, s. 1, herefter »Bruxelles-konventionen«).

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en sag, der føres mellem et østrigsk selskab, Erich Gasser GmbH (herefter »Gasser«), og et italiensk selskab, MISAT Srl (herefter »MISAT«), efter at forretningsforholdet mellem selskaberne er blevet afbrudt.

Relevante retsforskrifter

3 Det fremgår af Bruxelles-konventionens præambel, at konventionen har til formål at lette gensidig anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser i overensstemmelse med artikel 293 EF og inden for Fællesskabet at styrke retsbeskyttelsen for de der bosiddende personer. Det fremgår ligeledes af præamblen, at det med henblik herpå er nødvendigt at fastlægge den internationale kompetence for de kontraherende staters retter.

4 Kompetencereglerne fremgår af Bruxelles-konventionens afsnit II. Konventionens artikel 2 fastsætter den generelle regel, hvorefter retterne i den kontraherende stat, hvor sagsøgte har bopæl, har kompetencen. Konventionens artikel 5 bestemmer imidlertid, at sagsøgte, i sager om kontraktforhold, kan indstævnes ved retten på det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes.

5 Bruxelles-konventionens artikel 16 fastsætter desuden reglerne om enekompetence. Det følger navnlig af denne artikels nr. 1, litra a), at i sager om rettigheder over fast ejendom samt om leje eller forpagtning af fast ejendom, er retterne i den kontraherende stat, hvor ejendommen er beliggende, kompetente uden hensyn til bopæl.

6 Konventionens artikel 17 og 18 angår aftaler om kompetence.

Artikel 17 har følgende ordlyd:

»Såfremt parterne i tilfælde, hvor mindst én af dem har bopæl på en kontraherende stats område, har vedtaget, at en ret eller retterne i en kontraherende stat skal være kompetente til at påkende allerede opståede tvister eller fremtidige tvister i anledning af et bestemt retsforhold, er alene denne ret eller retterne i den pågældende stat kompetente. En sådan aftale om retternes kompetence skal være indgået enten:

a) skriftligt eller mundtligt med skriftlig bekræftelse,

eller

b) i en form, der er i overensstemmelse med den skik og brug, som parterne følger i deres indbyrdes forhold,

eller

c) inden for international handel, i en form, der er i overensstemmelse med en sædvane, som parterne har eller burde have kendskab til, og som inden for sådan handel er almindeligt kendt og regelmæssigt fulgt af parter i kontrakter af samme type inden for den pågældende handelsbranche

[...]

Aftaler om retternes kompetence [...] er ugyldige, såfremt de strider mod bestemmelserne i artikel 12 og 15 [vedrørende forsikringsforhold og forbruger-aftaler], eller såfremt de udelukker kompetencen for de retter, som i medfør af artikel 16 er enekompetente.

[...]«

7 Artikel 18 har følgende ordlyd:

»For så vidt retten i en kontraherende stat ikke allerede er kompetent i medfør af andre bestemmelser i denne konvention, bliver den kompetent, når sagsøgte giver møde for den. Denne regel finder ikke anvendelse, såfremt sagsøgte kun giver møde for at bestride rettens kompetence, eller såfremt en anden ret i medfør af artikel 16 er enekompetent.«

8 Bruxelles-konventionen har bl.a. til formål at undgå indbyrdes modstridende afgørelser. Det bestemmes således i konventionens artikel 21 vedrørende litispendens:

»Såfremt krav, der har samme genstand og hviler på samme grundlag, fremsættes mellem de samme parter for retter i forskellige kontraherende stater, udsætter enhver anden ret end den, ved hvilken sagen først er anlagt, på embeds vegne sin afgørelse, indtil denne rets kompetence er fastslået.

Når det er fastslået, at den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er kompetent, erklærer enhver anden ret sig inkompetent til fordel for den første.«

9 Endelig bestemmer konventionens artikel 27 for så vidt angår anerkendelse følgende:

»En retsafgørelse kan ikke anerkendes:

[...]

3) såfremt afgørelsen er uforenelig med en afgørelse mellem de samme parter truffet i den stat, som begæringen rettes til [...]«

10 Ifølge samme konventions artikel 28, stk. 1, »[kan] [e]n retsafgørelse [...] endvidere ikke anerkendes, såfremt bestemmelserne [...] [vedrørende forsikringssager og forbrugerkontrakter såvel som bestemmelserne i artikel 16] er tilsidesat [...]«.

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

11 Gasser har hjemsted i Dornbirn (Østrig). Gennem flere år havde Gasser solgt børnetøj til MISAT, der har hjemsted i Rom (Italien).

12 Den 19. april 2000 anlagde MISAT sag mod Gasser ved Tribunale civile e penale di Roma (Italien) med påstand om, at det blev fastslået, at kontrakten mellem dem var bortfaldet, og subsidiært, at kontrakten var ophævet på grund af uoverensstemmelser mellem de to selskaber. MISAT krævede bl.a., at Tribunale fastslog, at MISAT ikke på nogen måde havde gjort sig skyldig i manglende opfyldelse, og at Gasser blev tilpligtet at betale erstatning for skade, som MISAT havde lidt som følge af Gassers tilsidesættelse af reglerne for korrekt adfærd, omhu og redelig forretningsskik, samt at betale godtgørelse for visse omkostninger.

13 Den 4. december 2000 anlagde Gasser sag ved Landesgericht Feldkirch (Østrig) mod MISAT med påstand om, at MISAT skulle betale nogle ubetalte fakturaer. Til støtte for Landesgericht Feldkirchs kompetence gjorde sagsøgeren i hovedsagen gældende, at denne ret ikke blot var retten på opfyldelsesstedet for kontrakten i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1's forstand, men ligeledes, at retten var udpeget som rette værneting i medfør af en værnetingsklausul, som var påtrykt alle de fakturaer, som Gasser havde sendt til MISAT, uden at MISAT havde anfægtet dette. Ifølge Gasser viste disse omstændigheder, i overensstemmelse med den skik og brug, som parterne havde fulgt i deres indbyrdes forhold, og de sædvaner, som følges i handelen mellem Østrig og Italien, at parterne havde indgået en aftale om kompetence i Bruxelles-konventionens artikel 17's forstand.

14 MISAT rejste indsigelse mod Landesgericht Feldkirchs kompetence, idet selskabet gjorde gældende, at den kompetente ret var retten på det sted, hvor selskabet har hjemsted, hvilket er i overensstemmelse med den generelle regel i Bruxelles-

konventionens artikel 2. MISAT bestred ligeledes, at der overhovedet var indgået en værnetingsaftale, og gjorde gældende, at selskabet forud for Gassers søgsmål ved Landesgericht Feldkirch havde anlagt sag ved Tribunale civile e penale di Roma vedrørende det samme forretningsforhold.

15 Den 21. december 2001 besluttede Landesgericht Feldkirch ex officio at udsætte sagen i henhold til Bruxelles-konventionens artikel 21, indtil spørgsmålet om Tribunale civile e penale di Romas kompetence var afgjort. Landesgericht Feldkirch bekræftede sin egen kompetence som retten på opfyldelsesstedet for kontrakten, men tog ikke stilling til spørgsmålet, om der fandtes en værnetingsaftale, idet den anførte, at selv om de fakturaer, som sagsøgeren i hovedsagen fremsendte, systematisk under overskriften »værneting« indeholdt henvisninger til retterne i Dornbirn, fremgik det imidlertid ikke af bestillingerne, at der skulle være udpeget noget værneting.

16 Gasser kærede denne afgørelse til Oberlandesgericht Innsbruck med påstand om, at det fastslås, at Landesgericht Feldkirch har kompetence, og at sagens behandling ikke skal udsættes.

17 Den forelæggende ret har for det første anført, at der i denne sag er tale om en litispendenssituation, idet der er identitet mellem parterne, og de påstande, der er gjort gældende ved den østrigske og den italienske ret, har samme genstand og hviler på samme grundlag i Bruxelles-konventionens artikel 21's forstand, således som fortolket af Domstolen (jf. i denne retning, dom af 8.12.1987, sag 144/86, Gubisch Maschinenfabrik, Sml. s. 4861).

18 Efter at have konstateret, at Landesgericht Feldkirch ikke havde taget stilling til, om der var indgået en værnetingsaftale, har den forelæggende ret rejst spørgsmålet, om den omstændighed, at én af parterne gentagne gange og uden at gøre indsigelse har betalt fakturaer fra den anden part, selv om disse indeholder

en værnetingsklausul, kan udgøre en tiltrædelse af denne klausul i Bruxelles-konventionens artikel 17, stk. 1, litra c)'s forstand. Den forelæggende ret har anført, at en sådan handlemåde er i overensstemmelse med en sædvane, der gælder inden for det område af den internationale handel, hvor parterne driver virksomhed, og parterne har haft kendskab til eller burde have haft kendskab hertil. For det tilfælde, at der må antages at være indgået en værnetingsaftale, er Landesgericht Feldkirch, efter den forelæggende rets opfattelse, enekompetent til at afgøre sagen i henhold til konventionens artikel 17. Under disse omstændigheder opstår spørgsmålet, om pligten i henhold til samme konventions artikel 21 til at udsætte sagen ikke desto mindre fortsat gælder.

19 Den forelæggende ret har endvidere rejst spørgsmålet om, i hvilket omfang urimeligt og generelt langvarige procedurer i den kontraherende stat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, har nogen betydning for anvendelsen af Bruxelles-konventionens artikel 21.

20 Det er under disse omstændigheder, at Oberlandesgericht Innsbruck har besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Kan den ret, der forelægger EF-Domstolen spørgsmål til præjudiciel afgørelse, forelægge disse allerede på grundlag af en parts (ikke forkastede) anbringender, både i tilfælde hvor disse bestrides eller hvor disse ikke (med angivelse af grundene hertil) bliver bestridt, eller skal retten først søge at afklare disse spørgsmål gennem oplysning af de faktiske forhold ved bevisførelse (i bekræftende fald i hvilket omfang)?

2) Kan den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt i Bruxelles-konventionens artikel 21, stk. 1's forstand, efterprøve, om den ret, ved hvilken sagen først er

anlagt, har den fornødne kompetence, når den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, er enekompetent i henhold til Bruxelles-konventionens artikel 17, idet der er indgået en aftale om kompetence, eller skal den ret, som således er udpeget ved en værnetingsaftale, på trods af denne aftale følge fremgangsmåden i henhold til Bruxelles-konventionens artikel 21?

3) Kan det forhold, at søgsmål ved retterne i en kontraherende stat er urimeligt langvarige (i vidt omfang uafhængigt af parternes adfærd), således at en part risikerer at lide betydelig skade, føre til, at den ret, ved hvilken sagen er anlagt senere, i konventionens artikel 21's forstand, ikke har ret til at følge fremgangsmåden i henhold til denne bestemmelse?

4) Kan de i den italienske lov nr. 89 af 24. marts 2001 foreskrevne retsfølger begrunde, at bestemmelserne i konventionens artikel 21 også skal anvendes, når en part på grund af en eventuel urimeligt langvarig procedure ved den italienske ret risikerer at lide skade, og fremgangsmåden i medfør af artikel 21 (jf. spørgsmål 3) derfor ikke bør følges?

5) Under hvilke forudsætninger kan den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, i givet fald undlade at anvende bestemmelserne i konventionens artikel 21?

6) Hvilken fremgangsmåde skal retten anvende, hvis den under de i spørgsmål 3 beskrevne omstændigheder ikke har ret til at anvende konventionens artikel 21?

For det tilfælde, at konventionens artikel 21 skal anvendes — også under de i spørgsmål 3 beskrevne omstændigheder — er det ikke nødvendigt at besvare spørgsmål 4, 5 og 6.«

Første spørgsmål

21 Med sit første spørgsmål ønsker den forelæggende ret i det væsentlige oplyst, om en national ret i medfør af protokollen kan fremsætte en anmodning om fortolkning af Bruxelles-konventionen, selv om retten herved lægger anbringender til grund, som er fremført af en af parterne i hovedsagen, men som endnu ikke er blevet efterprøvet i realiteten.

22 I denne sag henviser den forelæggende ret til den omstændighed, at andet spørgsmål hviler på den forudsætning — som endnu ikke er blevet fastslået af retten i realiteten — at en aftale om kompetence i Bruxelles-konventionens artikel 17's forstand udpeger en ret i Dornbirn-området som den kompetente domstol vedrørende tvisten i hovedsagen.

23 Det bemærkes i denne forbindelse, at det under hensyn til den kompetencefordeling vedrørende den præjudicielle forelæggelsesprocedure, der er fastsat i protokollen, alene tilkommer den nationale ret at fastlægge genstanden for de spørgsmål, som den har til hensigt at forelægge for Domstolen. Efter fast retspraksis tilkommer det udelukkende de nationale retsinstanser, for hvilke de konkrete tvister er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at bedømme, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at de kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, de forelægger Domstolen (jf. dom af 27.2.1997, sag C-220/95, Van den Boogaard, Sml. I, s. 1147, præmis 16, af 20.3.1997, sag C-295/95, Farrell, Sml. I, s. 1683, præmis 11, af 16.3.1999, sag C-159/97, Castelletti, Sml. I, s. 1597, præmis 14, og af 8.5.2003, sag C-111/01, Gantner Electronic, Sml. I, s. 4207, præmis 34 og 38).

24 Imidlertid kræver den samarbejdsånd, som anmodningen om en præjudiciel afgørelse skal gennemføres i, at den forelæggende ret på sin side tager hensyn til, at det er Domstolens opgave at bidrage til justitsforvaltningen i medlemsstaterne, men ikke at udøve responderende virksomhed vedrørende generelle eller hypotetiske spørgsmål. For at Domstolen kan foretage en fortolkning af Bruxelles-konventionen, som kan benyttes af den nationale ret, er det nødvendigt, at den nationale ret har fastslået sagens retlige og faktiske omstændigheder, som er afgørende for fortolkningsanmodningen, og det er ubetinget nødvendigt, at de nationale retter angiver grundene til, at de finder, at en besvarelse af deres spørgsmål er nødvendig for tvistens løsning (jf. i denne retning Gantner Electronics-dommen, præmis 35, 37 og 38).

25 Det fremgår imidlertid af de oplysninger om de faktiske omstændigheder, som den forelæggende ret har givet, at forudsætningen om, at der er indgået en værnetingsaftale, ikke er rent hypotetisk.

26 Det bemærkes endvidere, således som det er anført af såvel Kommissionen som af generaladvokaten i punkt 38-41 i forslaget til afgørelse, at den forelæggende ret — før den i hovedsagen tager stilling til, om der er indgået en aftale om kompetence i Bruxelles-konventionens artikel 17's forstand, og om der findes en international handelssædvane herom, hvilket kan nødvendiggøre vanskelige og omkostningskrævende undersøgelser — har fundet, at det var nødvendigt at forelægge Domstolen det andet præjudicielle spørgsmål om, hvorvidt eksistensen af en værnetingsaftale gør det muligt at undlade at anvende Bruxelles-konventionens artikel 21. Såfremt dette spørgsmål besvares bekræftende, skal den forelæggende ret træffe afgørelse om, hvorvidt der er indgået en sådan værnetingsaftale, og, hvis dette er tilfældet, om den forelæggende ret skal anse sig for at være enekompetent til at afgøre tvisten i hovedsagen. Omvendt, i tilfælde af at spørgsmålet besvares benægtende, skal bestemmelserne i Bruxelles-konventionens artikel 21 finde anvendelse, således at bedømmelsen af spørgsmålet, om der er indgået en værnetingsaftale, ikke længere har nogen interesse for den forelæggende ret.

27 Følgelig skal det første spørgsmål besvares således, at en national ret i medfør af protokollen kan forelægge Domstolen en anmodning om fortolkning af Bruxelles-konventionen, selv om den herved lægger anbringender til grund, som er fremført af en af parterne i hovedsagen, men som retten endnu ikke har efterprøvet i realiteten, når retten i lyset af sagens særlige omstændigheder finder, at en præjudiciel afgørelse er nødvendig for at kunne træffe afgørelse, og de præjudicielle spørgsmål, som den forelægger for Domstolen, er relevante. Det påhviler imidlertid den forelæggende ret at forsyne Domstolen med de faktiske og retlige oplysninger, der gør det muligt for denne at give en fortolkning af konventionen, der kan benyttes af den forelæggende ret, og at angive grundene til, at den finder, at en besvarelse af dens spørgsmål er nødvendig for tvistens løsning.

Andet spørgsmål

28 Med sit andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om Bruxelles-konventionens artikel 21 skal fortolkes således, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, og som er enekompetent i henhold til en værnetingsaftale, kan fravige artikel 21 og afgøre tvisten, uden at den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, har erklæret sig inkompetent.

Indlæg for Domstolen

29 Ifølge Gasser og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands regering skal dette spørgsmål besvares bekræftende. Til støtte for deres fortolkning har de henvist til dom af 27. juni 1991 i sagen Overseas Union Insurance m.fl. (sag C-351/89, Sml. I, s. 3317), hvori det blev fastslået, at »[b]ortset fra det tilfælde, hvor den ret, ved hvilken sagen sidst er anlagt, er enekompetent i henhold til konventionen, særlig i henhold til artikel 16«, skal Bruxelles-konventionens artikel 21 fortolkes således, at såfremt kompetencen for den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, bestrides, kan den ret, ved hvilken der sidst er anlagt sag, hvis den

ikke erklærer sig inkompetent, kun udsætte afgørelsen og kan ikke selv efterprøve kompetencen for den ret, ved hvilken sagen først er anlagt. Ifølge Gasser og Det Forenede Kongeriges regering er der ingen grund til at behandle konventionens artikel 16 og 17 forskelligt i relation til reglerne om litispendens.

30 Det Forenede Kongeriges regering har understreget, at selv om artikel 17 befinder sig på et lavere trin end artikel 16 i den hierarkiske ordning for kompetencegrundlagene, som Bruxelles-konventionen opstiller, indtager artikel 17 ikke desto mindre en hierarkisk overordnet plads i forhold til andre kompetenceregler som eksempelvis artikel 2 og bestemmelserne om specielle kompetenceregler i samme konventions artikel 5 og 6. De nationale retter er således forpligtet til ex officio at tage stilling til, om artikel 17 finder anvendelse, og pålægger dem i givet fald at erklære sig inkompetent.

31 Det Forenede Kongeriges regering har tilføjet, at det er nødvendigt at efterprøve forholdet mellem Bruxelles-konventionens artikel 17 og 21 under hensyn til de behov, der gør sig gældende i den internationale handel. Den handelspraksis, hvorefter der nås til enighed om, hvilke retter der skal have kompetence i tilfælde af retssager, bør støttes og opmuntres. Sådanne klausuler bidrager nemlig til retssikkerheden i handelsforhold, idet de gør det muligt for parterne i tilfælde af, at der opstår en tvist, uden vanskelighed at afgøre, hvilken ret der har kompetence til at løse den.

32 Det Forenede Kongeriges regering har anført, at Domstolen ganske vist som begrundelse for den generelle regel i Bruxelles-konventionens artikel 21 i præmis 23 i Overseas Union Insurance-dommen udtalte, at den ret, ved hvilken sagen sidst er anlagt, ikke i noget tilfælde bedre er i stand til at afgøre, om den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er kompetent, end sidstnævnte ret. Dette ræsonnement er imidlertid ikke relevant i tilfælde, hvor den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, er enekompetent i medfør af Bruxelles-konventionens artikel 17. Under sådanne omstændigheder er den ret, der er udpeget i en værnetingsklausul, generelt bedre i stand til at tage stilling til virkningerne af denne klausul, idet det er nødvendigt hertil at anvende national ret i den medlemsstat, på hvis område den således udpegede ret er beliggende.

33 Endelig har Det Forenede Kongeriges regering medgivet, at den fortolkning, som den har gjort gældende, kan skabe risiko for uforenelige retsafgørelser. For at hindre denne risiko i at opstå, har regeringen foreslået Domstolen at fastslå, at den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, og hvis kompetence bestrides under henvisning til en værnetingsaftale, skal udsætte sagen, indtil den ret, der er udpeget i klausulen, og ved hvilken sagen er anlagt senere, har truffet afgørelse om sin kompetence.

34 MISAT, den italienske regering og Kommissionen har derimod gjort gældende, at Bruxelles-konventionens artikel 21 finder anvendelse, og at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, således har pligt til at udsætte sagen.

35 Såvel Kommissionen som den italienske regering har gjort gældende, at en fravigelse til fordel for kompetencen for den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, fordi denne ret er enekompetent i henhold til Bruxelles-konventionens artikel 16, ikke kan udvides til også at omfatte en ret, der er udpeget i medfør af en værnetingsaftale.

36 Kommissionen har begrundet fragivelsen fra reglen i artikel 21 i tilfælde, hvor artikel 16 finder anvendelse, med henvisning til Bruxelles-konventionens artikel 28, stk. 1, hvorefter retsafgørelser, som er truffet i den stat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, i strid med den enekompetence, som i medfør af konventionens artikel 16 er tillagt den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, ikke kan anerkendes i nogen af de kontraherende stater. Det ville således være ulogisk i medfør af samme konventions artikel 21 at forpligte den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, og som er enekompetent, til at udsætte sagen og at erklære sig inkompetent til fordel for en ret, der ikke har kompetence. En sådan situation ville føre til, at parterne ville opnå en afgørelse, som var truffet af en inkompetent ret, og som alene ville have virkning i den kontraherende stat, hvor den er afsagt. I dette tilfælde ville formålet med Bruxelles-konventionen, som er at forbedre retsbeskyttelsen og med henblik herpå at sikre grænseoverskridende anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det borgerlige område, ikke blive opnået.

37 Disse betragtninger gør sig imidlertid ikke gældende i det tilfælde, hvor kompetencen for den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, følger af Bruxelles-konventionens artikel 17. Konventionens artikel 28 nævner nemlig ikke tilsidesættelser af bestemmelserne i artikel 17, som findes i konventionens afdeling 6 i afsnit II. En afgørelse, der træffes i strid med den enekompetence, som den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, er tillagt i henhold til en værnetingsaftale, skal anerkendes og fuldbyrdes i alle de kontraherende stater.

38 Kommissionen har ligeledes understreget, at Bruxelles-konventionens artikel 21 ikke blot har til formål at hindre, at der træffes uforenelige afgørelser, som i medfør af konventionens artikel 27, stk. 3, ikke anerkendes, men ligeledes at varetage procesøkonomiske hensyn, idet den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, først skal udsætte sagen og derefter skal erklære sig inkompetent, når det er fastslået, at den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er kompetent. Denne klare regel skaber retssikkerhed.

39 Under henvisning til præmis 23 i Overseas Union Insurance-dommen har Kommissionen anført, at den ret, ved hvilken sagen sidst er anlagt, ikke i noget tilfælde bedre er i stand til at afgøre, om den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er kompetent, end sidstnævnte ret. I den foreliggende sag er den italienske ret lige så vel som den østrigske ret i stand til at tage stilling til, om den er kompetent i medfør af Bruxelles-konventionens artikel 17, fordi parterne i henhold til en sædvane, der gælder i handelen mellem Østrig og Italien, har udpeget en ret i det område, hvor sagsøger i hovedsagen har hjemsted, som enekompetent.

40 Endelig har Kommissionen og den italienske regering gjort gældende, at den kompetence, der følger af Bruxelles-konventionens artikel 17, adskiller sig fra den, der følger af konventionens artikel 16, idet parterne inden for sidstnævnte artikels anvendelsesområde ikke kan indgå modstridende værnetingsaftaler (artikel 17, stk. 3). Desuden har parterne mulighed for på ethvert tidspunkt at ophæve eller ændre en værnetingsaftale som omhandlet i artikel 17. Dette vil eksempelvis være

tilfældet, i henhold til konventionens artikel 18, når en part anlægger sag i en anden medlemsstat end den, hvori der er udpeget værneting, og den anden part giver møde uden at bestride kompetencen for den ret, ved hvilken sagen er anlagt (jf. i denne retning dom af 24.6.1981, sag 150/80, Elefanten Schuh, Sml. s. 1671, præmis 10 og 11).

Domstolens besvarelse

41 Det bemærkes indledningsvis, at Bruxelles-konventionens artikel 21, sammen med artikel 22 om indbyrdes sammenhængende krav, findes i konventionens afsnit II, afdeling 8, som af hensyn til retsplejen inden for Fællesskabet har til formål at undgå, at der verserer parallelle sager for retterne i forskellige kontraherende stater, og at der eventuelt træffes uforenelige afgørelser. Denne bestemmelse har således til formål så vidt muligt og straks fra starten at forhindre en situation som den, der er omhandlet i konventionens artikel 27, nr. 3, nemlig at en afgørelse ikke kan anerkendes, fordi den er uforenelig med en afgørelse mellem de samme parter truffet i den stat, som begæringen rettes til (jf. Gubisch Maschinenfabrik-dommen, præmis 8). Det følger heraf, at artikel 21 for at opfylde disse målsætninger skal fortolkes vidt, således at den principielt omfatter alle tilfælde af litispendens for retterne i de kontraherende stater uden hensyn til parternes bopæl (jf. Overseas Union Insurance-dommen, præmis 16).

42 Det følger af artikel 21's klare ordlyd, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, i tilfælde af litispendens på embeds vegne skal udsætte sin afgørelse, indtil kompetencen for den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er fastslået, og, når dette er fastslået, erklære sig inkompetent til fordel for sidstnævnte ret.

43 I denne forbindelse sondrer artikel 21, således som Domstolen også har fastslået det i præmis 13 i Overseas Union Insurance-dommen, ikke mellem Bruxelles-konventionens forskellige kompetenceregler.

44 Det er korrekt, at Domstolen i præmis 26 i Overseas Union Insurance-dommen — inden den fastslog, at konventionens artikel 21 skal fortolkes således, at såfremt kompetencen for den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, bestrides, kan den ret, ved hvilken der sidst er anlagt sag, hvis den ikke erklærer sig inkompetent, kun udsætte afgørelsen og kan ikke selv efterprøve kompetencen for den ret, ved hvilken sagen først er anlagt — tog forbehold for muligheden for, at den ret, ved hvilken sagen sidst er anlagt, er enekompetent i henhold til konventionen, særligt i henhold til artikel 16.

45 Det fremgår imidlertid af samme doms præmis 20, at da det ikke fremgik af oplysningerne vedrørende hovedsagen, at den ret, ved hvilken sagen var anlagt senere, hævdedes at have nogen form for enekompetence, undlod Domstolen at foregribe en fortolkning af konventionens artikel 21 vedrørende den situation, som Domstolen særligt tog forbehold for.

46 I den foreliggende sag er det gjort gældende, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, har kompetence i medfør af konventionens artikel 17.

47 Imidlertid kan denne omstændighed ikke bevirke, at den processuelle regel, som er indeholdt i konventionens artikel 21, og som klart og udelukkende tager udgangspunkt i den rækkefølge, hvori sagerne er anlagt ved de pågældende retter, ikke finder anvendelse.

48 Desuden bemærkes det, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, ikke i noget tilfælde bedre er i stand til at afgøre, om den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er kompetent, end sidstnævnte ret. Spørgsmålet om kompetencen afgøres nemlig direkte i medfør af Bruxelles-konventionens bestemmelser, som er fælles for begge retter, og som de begge kan fortolke og anvende med samme autoritet (jf. i denne retning Overseas Union Insurance-dommen, præmis 23).

49 Når der således eksisterer en aftale om kompetence i Bruxelles-konventionens artikel 17's forstand, har parterne, således som Kommissionen har anført, ikke blot mulighed for til enhver tid at undlade at påberåbe sig den, og navnlig har sagsøgte mulighed for, i overensstemmelse med konventionens artikel 18, at give møde ved den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, uden at fremsætte en formalitetsindsigelse om, at retten savner kompetence på grund af værnetingsaftalen, men desuden og uanset disse muligheder påhviler det den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, at efterprøve, om der er indgået en værnetingsaftale, og at erklære sig inkompetent, hvis det fastslås i overensstemmelse med artikel 17, at parterne faktisk har aftalt at udpege den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, som enekompetent.

50 Trods henvisningen til internationale handelssædvaner i Bruxelles-konventionens artikel 17, er det fortsat et af formålene med bestemmelsen at sikre, at der reelt er opnået enighed mellem de berørte parter, hvilket er begrundet i hensynet til at beskytte den svageste part i kontraktforholdet ved, at det undgås, at det forhold, at værnetingsklausuler er indføjet af kun én af parterne i en kontrakt, ikke går upåagtet hen (jf. dom af 20.12.1997, sag C-106/95, MSG, Sml. I, s. 911, præmis 17, og Castelletti-dommen, præmis 19).

51 Under disse omstændigheder, og under hensyn til de indsigelser, der kan opstå for så vidt angår selve eksistensen af en viljesoverensstemmelse mellem parterne, som er kommet til udtryk i overensstemmelse med de strenge formkrav, som Bruxelles-konventionens artikel 17 opstiller, er det i overensstemmelse med det retssikkerhedsprincip, som konventionen har til formål at sikre, at det i tilfælde af litispendens klart og præcist afgøres, hvilken af de to nationale retter der skal fastslå, om vedkommende ret er kompetent i medfør af konventionens bestemmelser. Det følger klart af konventionens artikel 21's ordlyd, at det tilkommer den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, at tage stilling til sin kompetence, i det foreliggende tilfælde i forhold til en værnetingsaftale, der gøres gældende for den, hvorved bemærkes, at begrebet aftale om kompetence må anses for et selvstændigt begreb, der skal vurderes alene i lyset af betingelserne i artikel 17 (jf. i denne retning dom af 10.3.1992, sag C-214/89, Powell Duffryn, Sml. I, s. 1745, præmis 14).

52 I øvrigt støttes den fortolkning af Bruxelles-konventionens artikel 21, som følger af disse bemærkninger, af konventionens artikel 19, som bestemmer, at pligten for en ret til på embeds vegne at erklære sig inkompetent alene gælder for den ret, »for hvilken der som det væsentligste indbringes en retstvist, der i medfør af artikel 16 henhører under en i en anden kontraherende stat beliggende rets enekompetence«. Bruxelles-konventionens artikel 17 nævnes ikke i artikel 19.

53 Endelig bemærkes, at problemer som dem, Det Forenede Kongeriges regering har peget på, og som følger af de forhalinger, som parterne selv er skyld i, idet de ud fra ønsket om at forsinke afgørelsen af en tvist vedrørende realiteten anlægger en sag ved en ret, som de ved ikke har kompetence til at træffe afgørelse, fordi der er indgået en værnetingsaftale, ikke kan ændre den fortolkning af en af bestemmelserne i Bruxelles-konventionen, som følger af konventionens ordlyd og formål.

54 Herefter skal andet spørgsmål besvares med, at Bruxelles-konventionens artikel 21 skal fortolkes således, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, selv om denne rets kompetence hævdes at følge af en værnetingsaftale, skal udsætte sagen, indtil den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, har erklæret sig inkompetent.

Tredje spørgsmål

55 Med sit tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om Bruxelles-konventionens artikel 21 skal fortolkes således, at bestemmelsen

kan fraviges, når procedurerne ved retterne i den kontraherende stat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, generelt er urimeligt langvarige.

Antagelsen af spørgsmålet til besvarelse

56 Kommissionen har rejst tvivl om, hvorvidt dette spørgsmål, og derfor også de følgende spørgsmål, der har en sammenhæng med det, kan antages til besvarelse af Domstolen, fordi den forelæggende ret ikke har givet oplysninger om konkrete forhold, der gør det muligt at konkludere, at Tribunale civile e penale di Roma har tilsidesat sin forpligtelse til at træffe afgørelse inden en rimelig frist, og således har tilsidesat artikel 6 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, der blev undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«).

57 Denne indsigelse må forkastes. Således som generaladvokaten har bemærket i punkt 87 i forslaget til afgørelse, er det netop i lyset af den omstændighed, at den gennemsnitlige varighed af procedurerne ved retterne i den medlemsstat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, er urimelig lang, at den forelæggende ret har stillet spørgsmålet, om den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, med rette kan undlade at anvende Bruxelles-konventionens artikel 21. For at besvare dette spørgsmål, som den forelæggende ret har fundet relevant for afgørelse af tvisten i hovedsagen, er det ikke nødvendigt, at den fremlægger oplysninger om forløbet af proceduren ved Tribunale civile e penale di Roma.

58 Tredje spørgsmål skal således besvares.

Besvarelse af tredje spørgsmål

Indlæg for Domstolen

59 Gasser har gjort gældende, at Bruxelles-konventionens artikel 21 under alle omstændigheder skal fortolkes således, at den udelukker urimeligt langvarige procedurer (dvs. hvis varighed overstiger tre år), som er i strid med EMRK's artikel 6, og udelukker, at der opstår begrænsninger i retten til fri bevægelighed som omhandlet i artikel 28 EF, 39 EF, 48 EF og 49 EF. Det tilkommer Den Europæiske Unions tjenestegrene eller de nationale retter at udpege de stater, hvori procedurerne ved retterne notorisk er urimeligt langvarige.

60 Hvis der således ikke er truffet nogen afgørelse om kompetencen senest seks måneder efter anlæggelsen af sagen ved den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, eller der ikke er truffet endelig afgørelse om kompetencen i løbet af det år, der følger sagens anlæg, bør Bruxelles-konventionens artikel 21 ikke finde anvendelse. Under alle omstændigheder bør retterne i den stat, ved hvilken sagen senere er anlagt, have ret til selv at træffe afgørelse vedrørende såvel kompetencespørgsmålet som, efter en vis periode, sagens realitet.

61 Det Forenede Kongeriges regering har ligeledes anført, at Bruxelles-konventionens artikel 21 bør fortolkes i overensstemmelse med EMRK's artikel 6. Regeringen har i den forbindelse gjort gældende, at en potentiel debitor i en handelssag ofte indleder en retssag ved en ret efter eget valg med påstand om at blive fritaget for enhver forpligtelse, fordi sagsøgeren ved, at en sådan procedure vil være særligt langvarig, og idet han har til hensigt at forsinke en for ham bebyrdende retsafgørelse i adskillige år.

62 Den automatiske anvendelse af artikel 21 i en sådan situation giver en potentiel debitor en væsentlig og urimelig fordel, som gør det muligt for ham at kontrollere proceduren eller endog få kreditor til at opgive at gøre sine rettigheder gældende ved en domstol.

63 Under disse omstændigheder har Det Forenede Kongeriges regering foreslået Domstolen at anerkende en undtagelse til artikel 21, som vil gøre det muligt for den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, at bedømme, om den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, har kompetence, når:

1) sagsøgeren i ond tro har anlagt sag ved en inkompetent ret med det formål at blokere proceduren ved retterne i en anden kontraherende stat, som er kompetente i henhold til Bruxelles-konventionen, og når

2) den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, ikke har truffet afgørelse om sin kompetence inden for en rimelig frist.

64 Det Forenede Kongeriges regering har tilføjet, at disse betingelser skal vurderes af de nationale retter under hensyn til alle relevante omstændigheder.

65 MISAT, den italienske regering og Kommissionen har derimod gjort gældende, at Bruxelles-konventionens artikel 21 fuldt ud bør finde anvendelse uanset urimeligt langvarige retlige procedurer i en af de pågældende stater.

66 Ifølge MISAT ville en bekræftende besvarelse af tredje spørgsmål skabe retsusikkerhed og forøge den økonomiske byrde for parterne i sagen, som ville skulle føre sag i to forskellige stater og være tvunget til at give møde ved begge de retter, hvor sagerne er anlagt, uden at kunne forudse, hvilken ret der træffer afgørelse først. Det allerede store antal tvister vedrørende kompetencespørgsmål ville blive unødvendigt forøget, hvilket vil føre til en paralysering af det retlige system.

67 Kommissionen har anført, at Bruxelles-konventionen hviler på en forudsætning om gensidig tillid, såvel som om lighed mellem retterne i de kontraherende stater, og skaber en bindende kompetenceordning, som alle de retter, der er omfattet af konventionens anvendelsesområde, skal respektere. Dette gør det muligt at forpligte de kontraherende stater til gensidigt at anerkende og fuldbyrde retsafgørelser på en enkel måde. Den bindende kompetenceordning skaber samtidig retssikkerhed, fordi parterne og retterne i kraft af Bruxelles-konventionens regler forskriftsmæssigt og enkelt kan få klarhed over spørgsmålet om den internationale kompetence. Inden for rammerne af denne ordning har konventionens afdeling 8 i afsnit II til formål at hindre kompetencekonflikter og modstridende afgørelser.

68 Det ville være uforeneligt med tankegangen bag og formålene med Bruxelles-konventionen, hvis de nationale retter udelukkende skulle have pligt til at iagttage reglerne vedrørende litispendens, hvis de finder, at den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, træffer afgørelse inden for en rimelig frist. Konventionen tillader nemlig på intet sted, at retterne under påskud af forsinkelser i proceduren i andre kontraherende stater kan undlade at anvende konventionens bestemmelser.

69 Det tidspunkt, hvorfra varigheden af en procedure bliver urimeligt lang, til det punkt, hvor det kan skade en parts interesser alvorligt, kan nemlig alene fastsættes på grundlag af en bedømmelse, der tager alle omstændigheder ved den konkrete

sag i betragtning. Dette spørgsmål kan ikke afgøres inden for rammerne af Bruxelles-konventionen. Det tilkommer Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol at tage stilling hertil, og de nationale retter kan ikke sætte sig i Menneskerettighedsdomstolens sted under henvisning til Bruxelles-konventions artikel 21.

Domstolens besvarelse

70 Således som anført af såvel Kommissionen som generaladvokaten i punkt 88 og 89 i forslaget til afgørelse, er en fortolkning af Bruxelles-konventionens artikel 21, hvorefter denne bestemmelse ikke skal finde anvendelse i tilfælde, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende i en medlemsstat, hvor procedurerne ved retterne i forbindelse med sagernes behandling generelt set er urimeligt langvarige, helt åbenbart i modstrid med såvel ordlyden som opbygningen af og formålet med konventionen.

71 For det første indeholder konventionen ingen bestemmelse om, at dens bestemmelser og navnlig artikel 21 ophører med at finde anvendelse på grund af varigheden af procedurerne ved retterne i den pågældende kontraherende stat.

72 For det andet skal det bemærkes, at Bruxelles-konventionen nødvendigvis hviler på den tillid, som de kontraherende stater gensidigt tillægger deres retssystemer og retsinstitutioner. Det er denne gensidige tillid, der har gjort det muligt at indføre en bindende kompetenceordning, som alle de retter, der er omfattet af konventionens anvendelsesområde, har pligt til at respektere, og samme staters modsvarende afståelse fra at anvende nationale regler om anerkendelse og fuldbyrdelse af fremmede retsafgørelser, til fordel for en forenklet ordning for anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser. Det ligger ligeledes fast, at konventionen således har til formål at skabe retssikkerhed, idet den gør det

muligt for borgerne med den fornødne sikkerhed at forudse, hvilken ret der har kompetence.

73 Herefter skal det tredje præjudicielle spørgsmål besvares med, at Bruxelleskonventionens artikel 21 skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke kan fraviges, når procedurerne ved retterne i den kontraherende stat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, generelt er urimeligt langvarige.

Fjerde til sjette spørgsmål

74 På baggrund af besvarelsen af det tredje spørgsmål er det ufornødent at besvare fjerde, femte og sjette spørgsmål, som alene er stillet af den forelæggende ret for det tilfælde, at tredje spørgsmål besvares bekræftende.

Sagens omkostninger

75 De udgifter, der er afholdt af den italienske regering, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser kender

DOMSTOLEN (plenum)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Oberlandesgericht Innsbruck ved kendelse af 25. marts 2002, for ret:

1) En national ret kan i medfør af protokollen af 3. juni 1971 vedrørende Domstolens fortolkning af konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, som ændret ved konventionen af 9. oktober 1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse, ved konventionen af 25. oktober 1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse, ved konventionen af 26. maj 1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse og ved konventionen af 29. november 1996 om Republikken Østrigs, Republikken Finlands og Kongeriget Sveriges tiltrædelse, forelægge Domstolen en anmodning om fortolkning af konventionen, selv om den herved lægger anbringender til grund, som er fremført af en af parterne i hovedsagen, men som retten endnu ikke har efterprøvet i realiteten, når retten i lyset af sagens særlige omstændigheder finder, at en præjudiciel afgørelse er nødvendig for at kunne træffe afgørelse, og de præjudicielle spørgsmål, som den forelægger for Domstolen, er relevante. Det påhviler imidlertid den forelæggende ret at forsyne Domstolen med de faktiske og retlige oplysninger, der gør det muligt for denne at give en fortolkning af konventionen, der kan benyttes af den forelæggende ret, og at angive grundene til, at den finder, at en besvarelse af dens spørgsmål er nødvendig for tvistens løsning.

2) Artikel 21 i konventionen af 27. september 1968 skal fortolkes således, at den ret, ved hvilken sagen senere er anlagt, selv om denne rets kompetence hævdes at følge af en værnetingsklausul, skal udsætte sagen, indtil den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, har erklæret sig inkompetent.

3) Artikel 21 i konventionen af 27. september 1968 skal fortolkes således, at bestemmelsen ikke kan fraviges, når procedurerne ved retterne i den kontraherende stat, hvor den ret, ved hvilken sagen først er anlagt, er beliggende, generelt er urimeligt langvarige.

Skouris Jann Timmermans

Gulmann Cunha Rodrigues Rosas

Edward La Pergola Puissochet

Schintgen Macken

Colneric von Bahr

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 9. december 2003.

R. Grass V. Skouris

Justitssekretær Præsident